

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1101>

Geliş Tarihi: 07.07.2017

Kabul Tarihi: 26.09.2017

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE PROTOKOL UYGULAMALARI*

Yasemin AKTAŞ**

Özet

Devletler siyasi, askerî, ticarî ve sosyal alanlardaki girişimlerini elçiler vasıtası ile yürütmektedir. Mihmandar adı verilen saray görevlileri tarafından karşılanan elçilerin, huzura kabul edilmesi, ağırlanması ve uğurlanmasında bir takım protokol kuralları uygulanmaktadır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin sahip olduğu coğrafi konum, siyasi ve askerî güç, komşu devletlerle temas halinde olmasına zemin oluşturdu. Selçuklu sultanları ve sultanlar adına elçiler, tahta çıkış, ölüm, evlilik akdi, ittifak sağlanması, savaş, sulh ve ticarî faaliyetler gibi birçok gerekçe ile görüşme gerçekleştirdi. Türkiye Selçuklu Devleti'nde bu görüşmelerin büyük bir çoğunluğu elçiler vasıtasıyla yapılmaktaydı. Bu görüşmelerde protokol kuralları her zaman aynı olmayıp devletlerle olan münasebetlerin seyrine göre değişiklik göstermekteydi. Elçinin hediyesini sunması ve mesajını iletmesi ile görüşmeler başlardı. Bu görüşmeler sırasında devletin gücünü göstermek adına gösterişli karşılama törenleri, ziyafet ve eğlenceler düzenlenirken hediyeler de sunulmaktaydı. Bu çalışmada Türkiye Selçuklu Devleti'ne gelen ve Selçuklu Devleti tarafından gönderilen elçilerin karşılanması, ağırlanması ve huzura kabullerine dair nasıl bir yol izlendiği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Selçuklu Devleti, Elçilik, Protokol.*

---

* Bu makale, "Türkiye Selçuklu Devleti'nin Diploması Tarihi" başlıklı Doktora Tezi'nden üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü.

Protocol Applications in Turkish Seljuq Empire

Abstract

States carry out their political, military, commercial and social initiatives through ambassadors. There are some protocols about seeing, hosting and bidding farewell for the ambassadors who are welcomed by the palace officials called hosts. The geographical location, military and political power of Turkish Seljuq Empire prepared a basis for keeping in touch with the neighbouring states. Seljuq sultans and the ambassadors on behalf of the sultans have many meetings for reasons of ascending the throne, death, marriage, alliance, war, peace and commercial activities. Most of these meeting in Turkish Seljuq Empire have been carried out by the ambassadors. The protocol rules in these meetings are not always the same and they change according to the relations with the other states. The meetings start with ambassador's presenting his gift and delivering the message. During these meetings, ostentatious welcoming ceremonies, feasts and entertainments have been organized and gifts have been presented. In this study, what kind of protocol rules have been followed about the welcoming, hosting and seeing of the ambassadors who have visited Turkish Seljuq Empire and those who have been sent by the Seljuq Empire will be analyzed.

Key Words: *Turkish Seljuq Empire, Ambassadorship, Protocol.*

Giriş

Uluslararası alanda siyasî, askerî, sosyal ve kültürel stratejilerin uygulanmasının temelinde diplomasi yer almakta ve devletlerin kurularak siyasî alanda varlığını gösterdiği andan itibaren uygulanmaktadır. Taraflar arasında anlaşma esasına dayanan diplomatik ilişkiler, devletlerarası ilişkilerin müzakereler yolu ile sözlü ya da yazılı olarak yürütüldüğü bir süreçtir.¹ Bu süreci yöneten kişiler de devleti temsilen seçilmiş olan elçilerdir. İlk dönemlerden itibaren diplomatik ilişkilere aracılık eden bu kişilerin konumlarının önemi gereği belirli vasıflara sahip olması gerekmektedir. Tüm Türk-İslam devletlerinde elçilik görevine getirilecek kişinin ilim ve adap sahibi, dürüstlüğüne inanılan, siyasî, askerî yeteneği olan, sır saklamasını bilen, hitabet yeteneğine ve ikna kabiliyetine sahip, farklı dilleri bilen, mevkii

---

¹ Ertan Erol-Ekrem Solak, "Diplomaside Dilin Kullanımı", *KHO Bilim Dergisi*, C. 23, S. 1, 2013, s. 27-29; Nurdan Vardan, *İslâm Öncesi Türk Kültüründe Elçi ve Elçilik Müessesesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012, s. 55; Timuçin Kodaman-Ekrem Yaşar Akçay, "Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, Aralık 2010, s. 77-79.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Protokol Uygulamaları

sahipleri arasından seçilmesine dikkat edilmekteydi.² Ayrıca elçilere sergilenen muamele, temsil ettiği devlete ve liderine yapıldığı kabul edildiğinden onlara gerekli saygının gösterilmesi, hürmetle karşılanması ve hediyelerle hoşnut edilmeye çalışılması devletlerin dikkat ettiği hususlardandı. Elçiler konusunda değişmeyen bir kural da, elçilik görüşmesi ister dostluk isterse düşmanlık sebepleri ile gerçekleştirilsin ve görüşmenin sonucu ne olursa olsun devletler arasındaki ilişkileri korunması amacıyla elçilere zarar verilmemesiydi. Elçiler için sayılan vasıflar ve muamele konusunda dikkat edilmesi gereken hususlar, İslamiyet öncesinde ve sonrasında Türk Devletlerinde daima geçerli olmuştur.³

İlk Türk devletlerinde elçi kabullerinde, elçi huzura kabul edildiği zaman devlet adamlarının konumlarına göre hediyeler verilmekteydi. Ayrıca diplomatik girişimler, kurultay adı verilen meclislerde değerlendirilerek karşılıklı söz verilmesiyle yani “*and töreniyle*” sonlandırıldı.⁴ İslamiyet'in doğuşu ile Hz. Muhammed (S.A.V.) döneminde ağırlıklı olarak mühürlü yazılı belge yani mektuplar gönderildi. Türk-İslam sentezinin ortaya çıkması ile birlikte elçi kabulünde değişiklik yapılmadığı, aynı şekilde ilk Türk devletlerindeki uygulamaların devam ettirildiği görülmektedir.⁵ Türk-İslam devletlerinde elçiler, hacip, resuldar, mihmandar gibi isimlerle anılan memurlar tarafından karşılanırdı.⁶ Türkiye Selçuklu Devleti'nde de diplomatik görüşmeler, Büyük Selçuklu Devleti örnek alınarak başlatıldı.

1. Kuruluş Döneminde Protokol Uygulamaları

Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk sultanı olan Kutalmışoğlu Süleyman ve kardeşleri Alp İlig, Mansur ve Devlet, Anadolu'da buldukları ilk yıllardan itibaren komşu devlet adamları ile temasa geçmişlerdi. Kutalmışoğlu

² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, s. 278; Vardan, *Elçilik Müessesesi*, s. 200; İsrail Balcı, *Hz. Ömer Döneminde Diploması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2002, s. 50.

³ Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-Nâme*, Haz. Mehmed Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 68; Kafesoğlu, *Milli Kültür*, s. 278; Balcı, *Hz. Ömer Döneminde Diploması*, s. 59-61; Özgür Tokan, *İslamiyet Öncesi Türklerde Diploması ve Hunlar Dönemi Diplomatik İlişkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011, s. 23-26.

⁴ Tokan, *Türklerde Diploması*, s. 23-24, 29-31, 42; Vardan, *Elçilik Müessesesi*, s. 7-9, 60, 102-116.

⁵ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. II, Çev. Salih Tuğ, İmaj İç ve Dış Ticaret, Ankara 2003, s. 1020-1029.

⁶ Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-Nâme*, s. 68-70.

Süleyman, Anadolu'ya geldiği ilk dönemde Suriye'nin kuzeyine Celalüddeve Nasr b. Mahmud'un yönetimindeki Halep önlerine kadar ilerleyerek (1075) burada Halep emiri Nasr ile bir görüşme gerçekleştirdi. Ardından Atsız ve Akka emiri Şöklü arasındaki mücadelede, Atsız tarafından esir alınan kardeşleri Alp İlig ve Devlet için girişimde bulunup, Bizans hâkimiyetinde olan Antakya'ya ilerledi. Antakya hâkimi ile 20.000 altın karşılığında anlaşma yaparak şehrin muhafızlığı görevini üstlendi. Kutalmışoğulları bu şekilde devlet kurmadan önce ilk faaliyetleri sırasında elçiler aracılığı ile bir takım temaslarda bulundular.⁷

Süleyman Şah, Anadolu'nun batısına ulaştığı ilk andan itibaren taht kavgaları ve iç buhranlarla zayıflamış olan Bizans İmparatorluğu ile temas halinde oldu. İç karışıklıkların hâkim olduğu Bizans İmparatorluğu'nda, tahtı elde etmek isteyen Bizans askerî aristokrasisinin önde gelen devlet adamları Nikephoros Bryennios, Nikephoros Botaniates ve İmparator Mihael, ittifak arayışı ile henüz Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmamış olan Süleyman Şah ile görüşmeler gerçekleştirdi. Elçiler aracılığı ile hediyeler gönderilerek ittifak tesis edilmeye çalışılan bu sürece dair detaylı bilgiler bulunmasa da kuruluş öncesindeki görüşmeler arasında yer almaktadır.⁸

Türkiye Selçuklu Devleti kurulduktan sonra Bizans ile aralarındaki görüşmelere dair Bizans tarihçisi Mihail Attaleiates çeşitli bilgiler vermektedir. Buna göre I. Süleyman Şah ile İmparator Botaniates arasındaki bir görüşmede Süleyman Şah'ın imparatorluk dışında ordugâh kurduğunu, imparatorun nezdinde diz çökerek tabiiyetini bildirdiğini, her zaman Bizans İmparatorluğu'nun hizmetinde olduğunu söylediğini nakletmektedir.⁹ Mihail Attaleiates'in verdiği bu bilgi, ilk dönem Türkiye Selçuklu-Bizans ilişkilerini nakletmesi bakımından önem arz etse de Bizans imparatorlarını yüceltmek

---

⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzi, Şemsüddin Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu, *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, Seçme, Tercüme ve Değerlendirme. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 201-202; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye-Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gâzi'ye (1071-1318)*-, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s. 78; Ali Sevim, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleyman Şah*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 24.

⁸ Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü (Anadolu'da ve Rumeli'nde 1070-1079 Döneminin Tarihi)*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 147-148, 173; Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 146-147; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2014, s. 68-69; Sevim, *Anadolu Fatihî*, s. 26.

⁹ Mikhael Attaleiates, *Tarih*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 263.

adına oldukça abartılı ifadelere yer verip Türkleri aşağıladığı görülmektedir. Bizans kaynaklarından da anlaşıldığı üzere İznik merkezli Türkiye Selçuklu Devleti'ni kuran Süleyman Şah, kuruluş aşamasından itibaren yoğun olarak Bizans İmparatorluğu ile elçilik görüşmelerinde bulunmuştur.

Süleyman Şah, Tarsus'un fethinden sonra şehre kadı ve hatip talep etmek için Şîî hakimi kadı Ebû Tâlib İbn Ammâr'a ve fetihleri müjdelemek için Büyük Selçuklu sultanına da elçi gönderdi. Ayrıca Antakya şehrinin fethi sonrasında Musul emiri Şerefüddeve Müslim ve Halep muhasarası sırasında Emir İbnü'l-Huteytî el-Abbâsî ile şehrin teslim edilmesi konusunda görüşme gerçekleşti. Bu görüşmelerde karşılıklı olarak elçiler gönderilmişti. Ancak elçilere nasıl bir tutum sergilendiği konusunda bilgilere ulaşılamamaktadır.¹⁰

Süleyman Şah'tan sonra tahta çıkan I. Kılıç Arslan, 1095 yılındaki doğu seferi sırasında Ermeni Gabriel hâkimiyetindeki Malatya'nın muhasarasında şehirde bulunanlarla görüşme gerçekleştirdi. Sultanı temsilen surlara yaklaşan Selçuklu Veziri, Gabriel'in elçisi Süryani Patrik ile görüştü. Elçilik vazifesindeki vezir, gözdağı vererek tehditkar üslupla konuştu.¹¹

Kuruluş dönemi sultanlarından Şahinşah'ın saltanatı, Bizans imparatorları ile görüşmelerin yoğun yaşandığı bir süreçtir. Bizans kaynaklarında bu dönemdeki Selçuklu elçilerinin karşılanması ve onlara sergilenen tutuma dair net bilgiler verilmektedir. Taraflar arasındaki ilk elçilik görüşmeleri, Türkmen akınlarının ardından yapılan seferler sırasında gerçekleştirildi. Şahinşah, Kelbianos Ovası'nda uğradığı yenilginin ardından saltanatını kaybetme korkusu ile İmparator I. Aleksios Komnenos'a heyet gönderdi. Selçuklu elçilik heyeti, imparator tarafından gösterişli bir törenle

---

¹⁰ İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi El-Kâmil Fi't-Târih Tercümesi*, X, Çev. Abdülkerim Özeydin, Bahar Yayınları, İstanbul 1987, s. 128-129; Sıbt İbnü'l-Cevzî, çev. s. 261-262, 268; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 98, 103; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. I, Yay. Haz. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013, s. 94; Sevim, *Anadolu Fatihi*, s. 32; Emine Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler (XI. Yüzyılın sonu-XIV yüzyılın başları)*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 33.

¹¹ Süryani Patrik Mihail, *Vekâyinâmesi*, II. Kısım, Trk. Trc. Hrand D. Andreevyan, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Basılmamış Nüshası, s. 42-43; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, C. I, Süryanice'den İngilizceye Çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 335; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 128; Ali Üremiş, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayınları, Ankara 2005, s. 61; Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2007, s. 74.

kabul edilerek görüşmeler başlatıldı (1110-1112).¹² Şahinşah'ın elçileri imparatorun huzuruna saygı gösterisinde bulunarak çıktı ve sulh teklifinde bulundular.¹³ Anna Komnena, Selçuklu elçilik heyetinin nasıl kabul edildiği konusunda detaylı bilgi nakletmekle birlikte anlaşılacağı üzere taraflı bir tutum sergilemektedir. Selçuklular için İranlılar ifadesi kullanılmış ve “*İran elçileri geldiği zaman imparator tahtında oturuyordu, pek korku salıcı bir görünüşü vardı. Tören ve protokol görevlileri uluslarına göre ayrı kümelerde toplanmış askerleri, o arada balta taşıyan barbarları sıralara dizdiler. Sonra elçileri imparatorluk tahtına yaklaştırdılar. İmparator onlara adet olduğu üzere sultanla ilgili sorular yöneltti... Arkasından onları kendileri için hazırlanmış çadırlara gönderdi ve onlara yaptığı önerileri düşünmelerini öğütledi. Eğer bunları içtenlikle kabul ederlerse onlarla anlaşma ertesi gün yapılacaktı...*” bilgilerini nakletmiştir. Bu bilgiden hareketle imparatorun, Selçuklu heyetine misafirperver davranma arzusunda olmadığı, sadece isteklerini kabul etmeleri için zaman tanıdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca “*Onlarda ertesi gün imparatorun koşullarına razı oldular anlaşma sağlandı*”¹⁴ şeklindeki ifadesinden anlaşıldığı üzere Selçuklu elçileri, imparatorun öne sürdükleri teklifleri sultana sormadan kabul etmek zorunda kalmışlardır. Şahinşah ve Bizans imparatoru 1116 yılında tekrar bir görüşme yaptı. İmparator tarafından Şahinşah'a ve yanında bulunan devlet adamlarına değerli hediyeler verilerek, hoşnut edilmeye çalışıldı. Anna Komnena, İmparator Aleksios ile Sultan Şahinşah'ın bu görüşmesini sultanı küçük düşürücü ifadelerle aktarmaktadır. Onun tarafından nakledilen görüşme “*Beyler uzaktan imparatoru görünce atlarından indiler ve imparator önünde yapılması adet olan saygı sunma törenini yaptılar (ayak, el, yanak öpme). Sultan da birkaç kez atından inmek istedi ama imparator bırakmadı. Böyle iken sultan birden yere sıçradı ve imparatorun ayağını öptü... ..imparator ise sultana elini uzattı ve onu değerli bir atın üzerine bindirdi. Eyere oturup hemen imparatorun yanı başına sokulunca imparator sarındığı pelerini*

¹² Anna Komnena, *Alexiad; Malazgirt'in Sonrası*, Çev. Bilge Umar, İnkılâb Kitabevi, İstanbul 1996, s. 451-452; Süryani Mihail, II, s. 55; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, Süryanice'den İngilizceye Çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 349; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 176-178; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 35; Ayönü, *Selçuklular*, s. 102.

¹³ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, e Yayınları, İstanbul 1994, s. 105.

¹⁴ Anna Komnena, *Alexiad*, s. 451-452.

çıkartıp sultanın omuzlarına yerleştirdi” şeklindedir. Görüşme neticesinde Aleksios Komnenos’un tüm isteklerinin sultan ve devlet adamları tarafından acizlikle kabul edildiği nakledilmektedir.¹⁵

Ermeni saldırıları nedeniyle Selçuklu sultanı I. Mesud ve Ermeni prensi II. Toros arasında 602 (11 Şubat 1153-10 Şubat 1154) yılında elçiler gönderildi. Sultan I. Mesud, elçileri aracılığı ile Ermenilerin kendisine tabi olmalarını istedi. II. Toros, sulh girişiminden hoşnut vaziyette huzuruna kabul ettiği Selçuklu elçilerini dinledikten sonra onları bir süre alıkoydu ve akabinde sultana mektup gönderdi.¹⁶ Ermeni prensi II. Toros’un, sulh niyetinde olmasına rağmen güç gösterisinde bulunmak için Selçuklu elçilerini beklettiği görülmektedir.

Sultan II. Kılıç Arslan’ın saltanatı sırasında 1159 yılında Bizans imparatorunun Eskişehir istikametinde ilerlemesi, elçilik görüşmelerinin başlamasına neden oldu. Selçuklu sultanı tarafından gönderilen elçileri huzuruna kabul eden Manuel, elçilerin ciddi bir şey söylemeyeceğini düşünerek onları sert sözlerle başından savdı.¹⁷ Bizans imparatoru nezdinde hiçbir şekilde itibar görmeyen Selçuklu elçileri, tehditkâr ifadelerle geri gönderildi. 1161-1162 yılında ise Selçuklu sultanı ve Bizans imparatoru arasında doğrudan bir görüşme gerçekleşti. Bu görüşmede Bizans İmparatorluğu’nun protokol uygulamalarında yaptığı değişiklikler göze çarpmaktadır. Zira İmparatorluk merkezine giden II. Kılıç Arslan, burada büyük bir merasimle oldukça görkemli bir şekilde karşılandı. II. Kılıç Arslan’ın, 3 ay süren ziyaretinde sultan için ziyafetler ve eğlenceler tertip edilip, altın tabaklarla hediyeler sunuldu ve imparatorluğun ihtişamı gösterilmeye çalışıldı.¹⁸ Bizans tarihçileri tarafından bu görüşmeye dair çeşitli bilgiler verilmektedir. Buna göre II. Kılıç Arslan, karşılama töreninin ardından imparatorun huzuruna çıktı ve imparatorun tahtının yanında bulunan alçak bir

¹⁵ Anna Komnena, *Alexiad*, s. 497-499.

¹⁶ *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor Zeyli (1136-1162)*, Türkçe’ye Çev. Hrant D. Andreasyan, Notlar. Edouard Dulaurer-Halil Yınanç, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 307-308; Smbat Sparapet’s, *Chronicle*, Translated from Classical Armenian by Robert Bedrosian Long Branch, New Jersey 2005, s. 57.

¹⁷ *Ioannes Kinnamos’un Historiası (1118-1176)*, Çev. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s. 140-142.

¹⁸ *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi*, s. 334; Smbat Sparapet’s, *Chronicle*, s. 62; *Ioannes Kinnamos’un Historiası*, s. 149-150; Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 81-82; Abû’l-Farac, II, s. 399; Üremiş, *Doğu Anadolu Politikası*, s. 113.

tabureye oturtulmak istendi. Israrları sonunda Selçuklu sultanını alçak tabureye oturtan imparator, güç gösterisinde bulunduğu bir konuşma yaptı ve karşılıklı hediyeleşmelerin ardından bu görüşme sonlandırıldı.¹⁹

1172 yılında II. Kılıç Arslan, Selçuklu meliki Şahinşah ve Danişmendli beyleri ile ittifak yaptıktan sonra kendisi ile görüşmek üzere gönderilen Nureddin Mahmud'un elçilerini Kayseri'de kabul etti. Fakat elçilerle görüşükten sonra onları bir süre bekletti ve tüm isteklerinin yerine getirilmeyeceğini bildirerek elçileri geri gönderdi.²⁰

1173 yılında Bizans imparatoru Manuel'in Türkmen akınlarını durdurmak için Alaşehir'e ilerlemesinin ardından II. Kılıç Arslan tarafından Manuel'e bir elçi gönderildi. Sultanın elçisi Süleyman, imparatorun huzuruna çıkarak protokol kuralı gereği değerli eşyalar ve atlar hediye etti. Ardından II. Kılıç Arslan'ı öven bir konuşma yaparak sultanın mesajını ilettili.²¹ Bu hediyelere rağmen imparatorun tutumu değişmedi ve alaycı bir tutum sergileyerek elçiye tehditkâr ifadeler kullandı.²² 1173 yılında yaşanan bu görüşmenin ardından meydana gelen 1176 Myriokephalon Savaşı sonunda Selçuklu elçisi Gabras'a karşı sergilenen tutum aynı olmadı. Khoniates, Myriokephalon'da büyük bir hezimete uğramış olan imparator Manuel'in, sulh teklif eden Gabras'a yönelik olumsuz bir tutumunu nakletmemektedir. İmparatorun huzuruna çıkan Gabras, "gümüş eğer takımı, törenlerde kullanılan Nisa atı ve iki tarafı keskin kılıç hediye etti" ve anlaşma üzerine konuşmaya başladı. Görüşme sırasında İmparator Manuel, üzerinde bulunan zırhı çıkararak Gabras'a hediye etti ve Gabras da oldukça dikkatli konuşarak iki devlet arasında sulh sağlandı.²³

II. Kılıç Arslan'ın saltanatı sırasında Selahaddin Eyyûbî'nin Anadolu toprakları üzerinde söz sahibi olmaya çalışması, Eyyûbîler ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin sık sık karşı karşıya gelmesine neden oldu. 1179 yılında Musul emiri Nureddin Mahmud tarafından alınmış olan Raban'ın iadesi konusunda II. Kılıç Arslan tarafından Selahaddin Eyyûbî'ye elçilik heyeti

¹⁹ *Ioannes Kinnamos'un Historiası*, s. 149-150; Khoniates, *Historia*, I, s. 83.

²⁰ İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi El-Kâmil Fi't-Târih Tercümesi*, XI, Çev. Abdülkerim Özyayın, Bahar Yayınları, İstanbul 1987, s. 314; Süryani Mihail, II, s. 224; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 229; Üremiş, *Doğu Anadolu Politikası*, s. 119-120; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 40.

²¹ Khoniates, *Historia*, I, s. 85-121; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 231; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 24-25.

²² *Ioannes Kinnamos'un Historiası*, s. 208; Khoniates, *Historia*, I, s. 121.

²³ Khoniates, *Historia*, I, s. 131.

gönderildiği zaman Selahaddin Eyyûbî'nin tutumu oldukça sert oldu. Selçuklu elçisini azarlayıp tehditler savurarak Raban meselesinin kendisini ilgilendirmedğini söyleyip sultanın isteğini reddetti.²⁴ Selahaddin Eyyubi ile münasebetler bundan sonraki süreçte de devam etti. II. Kılıç Arslan'ın damadı Hısn-ı Keyfa beyi Nureddin Muhammed b. Kara Arslan'ın Selahaddin Eyyubi'ye sığınması sebebiyle elçilik görüşmesi yapıldı. II. Kılıç Arslan, damadının teslim edilmesi isteğiyle İhtiyareddin Hasan'ı elçi olarak görevlendirdi. Elçi, Selahaddin Eyyubi tarafından sert bir üslupla karşılandı. II. Kılıç Arslan'ın isteğine oldukça öfkelenen Selahaddin Eyyubi, İhtiyareddin Hasan'ı huzurundan çıkarttı. Deneyimli elçi, Eyyubi emirinin öfkesinin dinmesi için bir gün bekledikten sonra tekrar huzura kabul edilmek istedi. Huzura kabul edilen elçi, Selahaddin Eyyubi'nin manevi duygularına hitaben bir konuşma yaparak onu ikna etmeyi başardı.²⁵ Selahaddin Eyyubi'nin, diplomasi kurallarına riayet ederek öfkesine rağmen elçiye zarar vermediği görülmektedir. Buna karşın Selçuklu elçisinin de maruz kaldığı kötü muameleye rağmen tecrübesini ve ikna kabiliyetini ustalıkla kullandığı anlaşılmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere elçi olarak görevlendirilen kişiler, devletlerarası münasebetlerde büyük önem taşımaktadır. Zira bu olayda elçinin tecrübesi iki devletin karşı karşıya gelmesini önlemiştir.

II. Rükneddin Süleyman Şah, Konya'da tahta çıktığı zaman elçiler aracılığıyla saltanatını bütün komşu devletlere bildirdi ve bu vesile ile ilk diplomatik girişimlerini de başlatmış oldu. Saltanatını tebrik amacıyla gelen elçileri huzuruna kabul ederek görüşmelerin herkese açık olduğu özel bir meclis topladı ve elçiler en iyi şekilde misafir edildi.²⁶ II. Süleymanşah'ın saltanatı sırasında mücadeleler çerçevesinde Gürcülerle elçilik görüşmeleri

²⁴ Şihâbüddin Abdurrahmân b. İsmâil el-Makdisî Ebû Şâme, *Kitâbü'r-Ravzateyn fî Ahbârî'd-Devleteyn*, II, Mısır/Kahire 1288, s. 9-10; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, I, s. 316; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 40; Süleyman Özbek, *Türkiye Selçukluları-Eyyûbî İlişkileri (1175-1250)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995, s. 28-29.

²⁵ İbnü'l-Esir, XI, s. 371; Münecimbaşı Ahmed bin Lütfullah, *Câmiu'd-düvel Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Yay. Ali Öngül, Akademik Kitabevi, İzmir 2001, s. 23; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 238; Ramazan Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, İSAM Yayınları, İstanbul 2012, s. 36-37.

²⁶ Nâsırü'd-din Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Câferî er-Rugadî el-Münşî İbn Bibî, *El-Evâmîrü'l-Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, Nşr. A. Sadık Erzi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1956, s. 58-70/ Nâsırü'd-din Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Câferî er-Rugadî el-Münşî İbn Bibî, *El-Evâmîrü'l Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alâiyye (Selçuk-nâme)*, I, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 77-78.

gerçekleştirildi. Bu görüşmelerin birinde sultanı temsil eden elçi, Gürcü kraliçesine tehditlerle dolu bir mektup götürdü. Dininden dönerse sultanın kendisi ile evleneceğini, aksi takdirde kendisini cariyeye yapacağını ifade ederek kraliçeye gözdağı vermeye çalıştı. Elçinin, bu sözleri sarf ettiği sırada Zakaria isimli Gürcü bir devlet adamının Selçuklu elçisine tokat attığı nakledilmektedir.²⁷ Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş sürecinde yaşanan bu olay, Selçuklu elçilerine yönelik ilk fiili hareket olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Yükseliş Döneminde Protokol Uygulamaları

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yükseliş dönemi, devletin gücünün zirvesine ulaştığı, siyasi-askeri gerekçelerle çok sayıda elçilik görüşmesinin yaşandığı bir süreç olmuştur. Bu dönemde elçilik teşrifatına dair oldukça net bilgilere ulaşılmaktadır.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra I. İzzeddin Keykâvus'un tahta çıkışını tebrik ve baş sağlığı dilemek amacıyla İznik Rum İmparatoru Theodoros Laskaris tarafından elçilik heyeti oluşturuldu. Theodoros Laskaris, Alaşehir Savaşı sırasında esir alınan Seyfeddin Ayaba'yı serbest bırakmakla işe başladı. Oluşturduğu elçilik heyeti aracılığıyla mücevher, değerli taşlar ve elbiselerden oluşan birçok değerli hediye sultana gönderdi.²⁸ İlk olarak Seyfeddin Ayaba sultanın huzuruna çıkıp bilgi verdi. Daha sonra imparatorun elçileri huzura kabul edildi. İznik Rum Devleti'nden gelen elçilerin kabulü sırasında uygulananlar, protokol kurallarına dair fikir vermektedir. Bu görüşmede Rum elçileri için büyük bir tören ve açık bir toplantı düzenlendi. Görkemli töreni müteakiben Selçuklu sultanı, elçileri tahtına oturur vaziyette karşıladı. Bizans elçileri, protokol kuralları çerçevesinde tahta yaklaşıp, sultanın eteğini öptüler ve itaatlerini bildirdiler. Laskaris'in mektubunu ve sözlü mesajını iletip, sultanın saltanatını tebrik ettiler ve hediyeleri takdim ettiler. Bu şekilde gerçekleştirilen ilk kabulün ardından Bizans elçileri kendilerine tahsis edilen yere çekilerek 1 gün bekletildi. Rum elçilerin tutumundan memnun olan sultan, ertesi gün "*Meclisi Üns*" adındaki tanışma toplantısı ve eğlence meclisleri düzenletti. Eğlencenin ardından elçiler, devlet

---

²⁷ Marie Felicite Brosset, *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 yılına Kadar)*, Çev. Hrand D. Andreasyan, Notlar ve Yay. Haz. Erdoğan Merçil, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, s. 406-407.

²⁸ İbn Bîbî, nşr. s. 130/çev. I, s. 137-152; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 321.

ileri gelenleri ile birlikte tekrar I. İzzeddin Keykâvus'un huzuruna kabul edildi ve barış görüşmeleri devam ettirildi. I. İzzeddin Keykavus, yapılan anlaşmayı onaylatmak ve babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in naaşını getirmek için Seyfeddin Ayaba'yı imparatora gönderdi. Bizans sınırlarına girildiği zaman Selçuklu devlet adamı ile aynı politikayı izleyen Bizans elçileri, önden bir kişi göndererek gelişmeleri bildirdi. Theodoros Laskaris, elçi tayin edilen Seyfeddin Ayaba'yı bizzat kendisi karşıladı. İmparator kendisine gönderilen hediyelerin iki katını, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in naaşı ile birlikte Anadolu'ya gönderdi.²⁹ İznik Rum imparatorunun ülkesinin doğu sınırlarını emniyet altına almak için Selçuklu Devleti ile dostluk kurmak amacıyla elçilere gerekli ihtimamı gösterdiği görülmektedir.

I. İzzeddin Keykavus 1214 yılında Sinop'u fethettikten sonra, fethi müjdelemek ve fütüvvet şalvarı istemek amacıyla Şeyh Mecdeddin İshak'ı değerli hediyelerle birlikte Abbasi halifeliğine gönderdi. Şeyh Mecdeddin İshak, halife En-Nasır Lidinillah tarafından saygı ve ikramlarla karşılandı. Bir süre misafir edildikten sonra da çok sayıda değerli hediye ile birlikte geri gönderildi.³⁰

I. İzzeddin Keykavus tahta çıktığı zaman aleyhine oluşturulan ittifakı dağıtmak için Kayseri şahnesi Celâleddin Kayser'i elçi tayin etti. Celâleddin Kayser, 12.000 Mısır dinarı değerindeki sarık ve mücevherle Ermeni Prenslığıne gönderildi. Celaleddin Kayser'in prensliğe ulaştığı Prens II. Leon'a bildirilince II. Leon Celâleddin Kayser'i bizzat kendisi karşıladı ve özel bir görüşme yaptı.³¹ 1218 yılında ise I. İzzeddin Keykavus ile ikinci kez siyasi anlaşmazlığa düşen ve bağlılığını bildirme kararı alan II. Leon, vasallık şartlarını görüşmek üzere bir heyet oluşturdu. Çok sayıda altın, gümüş ve cariyelerden oluşan hediyeleri ile birlikte affını istediği mektubunu Selçuklu sultanına gönderdi. II. Leon, Sis'in idaresinin kendisinde bırakılması karşılığında vergi vermeyi, sultan adına para bastırmayı ve askerî yardımda bulunmayı taahhüt ederek tabiiyetini bildirdi. Sultan I. Keykavus, bu anlaşmaya istinaden vergiyi tahsil etmek, menşur ve hilat teslim etmek için Emir-i Devat Sahip Ziyaeddin Kara Arslan'ı elçi tayin etti. II. Leon, Selçuklu elçisini doğrudan kendisi karşıladı ve sarayında misafir etti. Özel bir merasim

²⁹ İbn Bîbî, nşr. s. 181-182/çev. I, s. 153.

³⁰ İbn Bîbî, nşr. s. 155-156/çev. I, s. 176.

³¹ İbn Bîbî, nşr. s. 116-117/çev. I, s. 137-138; Müneccimbaşı, II, s. 43; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 22-23.

düzenleyerek tüm devlet adamlarının huzurunda sultanın mektubunu okudu. Sultanı hoşnut etmek adına da 10 bin dinar ile değerli hediyeler gönderdi.³²

Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Türkiye Selçuklu Devleti'ne tabi olup Anadolu'nun doğusunda hakim olan Mengücek Beyliği ile akrabalık bağı kurmak istedi. Erzincan Meliki Fahreddin Behramşah'ın kızını istemek amacıyla bir elçilik heyeti oluşturdu ve değerli hediyelerle birlikte gönderdi. Gönderilen elçi, Melik Fahreddin Behramşah tarafından karşılandı ve bir gün devlet-hanede (hükümet konağında) misafir edildi. Dinlenmesi için müsaade edilen elçi, ertesi gün Fahreddin Behramşah'ın huzuruna kabul edildi. Huzura çıkan elçi, sultanın mektubunu teslim etmeden önce öptü başına koydu ve melike verdi. Aynı şekilde o da öperek başına koydu ve saygı ifadesi olarak ayakta okudu. Elçi, yazılı mesajı bu şekilde ilettikten sonra sözlü mesajı da ilettili. Behramşah, evlilikten duyduğu memnuniyetini bildiren bir mektup yazarak değerli hediyelerle birlikte sultana gönderdi. Melikin elçisi Kadı Şerefeddin, Sivas'ta Emir-i Meclis tarafından karşılandı ve gelişini sultana bildirildi. Sultan, verdiği değeri göstermek amacıyla devlet erkânı ve şehrin ileri gelenlerini Kadı'yı karşılamakla görevlendirdi. Şehrin dışında devlet erkânı tarafından karşılanan Kadı Şerefeddin, ziyafetler düzenlenerek ağırlandı ve bir gün istirahat etmesi beklendi. Ertesi gün de sultanın düzenlediği açık bir toplantı ile huzura çıktı. Melikin mektubunu ve sözlü mesajını ileten Kadı Şerefeddin birkaç gün misafir edildi ve evlilik akdi konusunu görüştü. Melikin elçisi odasına alınarak ona hediyeler gönderildi, o da sultanın atının rikabını öpüp, secdeye gidip dua etti. Evlilik akdinin görüşülmesinden sonra bir gün daha misafir edilen Kadı Şerefeddin ertesi gün yola koyuldu.³³

I. Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkışı ile Halife Nâsır Lidînillâh, Alâeddin Keykubad'ın sultanlığını tasdik etmek amacıyla Şeyh Şehâbeddin Ömer bin Muhammed Sühreverdî'yi hâkimiyet alâmetleri olan hilat, menşur, mühür ve değerli hediyeler ile Konya'ya gönderdi. Halifenin elçisi, Aksaray yakınlarındaki Zincir Hanı mevkiine ulaştığı zaman sultanın emri doğrultusunda Konya kadısı ile âlim, şeyh, mutasavvıf gibi ileri gelenlerden bir heyet oluşturuldu ve kusurda bulunmamaları konusunda uyarılarak elçiyi

³² İbn Bîbî, nşr. s. 170-171/çev. I, s. 186-189; Süryani Mihail, II, s. 297; Smbat Sparapet's, *Chronicle*, s. 75; Münecimbaşı, II, s. 52; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 336-337; Koca, *I. İzzeddin Keykavûs*, s. 45-46; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 170-173.

³³ İbn Bîbî, nşr. s. 173-178/çev. II, s. 192-196.

karşılama gönderildi. Halifelik makamına verdiği değeri göstermek isteyen sultan, Şeyh Sühreverdi'nin Konya şehri yakınlarına yaklaşmasıyla şeyhi bizzat karşıladı ve saygı ifadesi olarak elini öpmek istedi.³⁴ Karşılamanın ardından bir gün dinlenen elçi, ertesi gün sultanın huzuruna kabul edildi. Konya'da bir süre misafir edilen Şeyh Sühreverdi, sultan ile gezintiler yaptı ve kendisine ihtiyaçlarını karşılaması için para verildi. Ayrıca Konya'dan ayrılırken nafaka ve gönlünü hoş tutmak amacıyla 7 bin adet altın, 5 bin adet sultanı dinarı ve değerli hediyeler verildi. Şeyh Şehâbeddin Sühreverdi; Sultan I. Alaeddin Keykubad, Necmeddin Tusî ve Celâleddin Karatay'ın yer aldığı heyet tarafından Zincirli Hanı'na kadar yolcu edildi. Zincirli Han'dan itibaren de Malatya'ya kadar eşlik etmek üzere mihmandarlar görevlendirildi.³⁵ Alâeddin Keykubad'ın halifelik elçisine ayrı bir saygı ve ihtimam göstererek karşılaması, izzet-i ikramlarda bulunarak ağırlaması Türkiye Selçuklu Devleti'nde Abbasi Halifeliği'ne verilen önemi gösteren en güzel örnektir.

Abbasi Halifeliği'nden gelen elçilere yönelik protokol uygulamaları konusundaki bir diğer örnek de Moğol tehlikesinin yaklaşması sebebiyle yapılan görüşmedir. I. Alaeddin Keykubad'ın Kayseri'de Moğollara karşı şehrin tahkimi ile meşgul olduğu sırada Abbasî Halifesi Nasır Lidinillâh tarafından Muhyeddin İbnü'l-Cevzî elçi olarak sultana gönderildi. İbnü'l-Cevzî Malatya'ya ulaştığında elçinin geldiği haberi sultana ulaştırıldı. Bu haber üzerine I. Alâeddin Keykubad, elçiyi Sivas'ta karşılamak üzere mihmandarlar görevlendirdi. Ayrıca Sivas'ta bulunan naiplere ferman göndererek elçiyi en iyi şekilde ağırlayıp, refakat etmelerini emretti. Lala Kervansarayı'na ulaşan İbnü'l-Cevzî, burada I. Alâeddin Keykubad tarafından hürmet gösterilerek karşılandı ve Konya şehrine birlikte girdiler. İbnü'l-Cevzî, bir gün dinlendikten sonra halifenin gönderdiği hilat ve hediyelerle sultanın huzuruna çıktı. İbnü'l-Cevzî, Zaireddin Mansur ve Pervane Celâleddin Kayser tarafından saygı ifadesi olarak sağ ve sol elinden tutularak sultanın tahtının yanında bir kürsüye oturtuldu. İbn Bîbî tarafından nakledilen bilgiye göre odanın ortasında bulunan renkli perde sultanın emri ile indirildi ve tahttan inen sultan, perdenin arkasında kalan halifenin gönderdiği atın üzengisini öptü. Daha sonra adet olduğu üzere halife tarafından gönderilen

³⁴ İbn Bîbî, nşr. s. 230 vd./çev. I, s. 248-249; Müneccimbaşı, II, s. 59; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 351-352; Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti İle İlişkileri", *İÜEF Tarih Dergisi*, S. 37, İstanbul 2002, s. 381-382.

³⁵ İbn Bîbî, nşr. s. 233-234/çev. I, s. 251-252.

hilat ve pelerini giydi. Bu merasimin ardından halifenin elçisi, sultanı yerine oturttu ve perde kaldırıldı. Ziyafet verildikten sonra İbnü'l-Cevzî sultanla özel bir görüşme gerçekleştirdi ve Moğollara karşı askeri yardımda bulunmasını istedi. Görüşme sonunda isteği kabul edilen İbnü'l-Cevzî'ye 50 bin dinarla değerli hediyeler verildi. Ayrıca ordunun süvari birliğinden 5.000 kişinin bir yıllık erzak ihtiyacıyla birlikte gönderilmesi uygun bulundu. Bahaeddin Kutluğca komutasındaki 5.000 kişilik Selçuklu birliği, halifenin elçisi ile birlikte Bağdat'a yolcu edildi.³⁶

Eyyubiler ile kuruluş döneminde başlayan münasebetler, I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatı sırasında yoğun bir şekilde devam ettirildi. Alâeddin Keykubad, 1226 yılında oluşturduğu elçilik heyetini Melik Muazzam ve Melik Kamil'e gönderdi. Ancak Selçuklu elçileri, her iki Melik tarafından da huzura kabul edilmedi.³⁷ Eyyubiler nezdinde itibar görmeyen Selçuklu elçileri, herhangi bir görüşmede bulunamadan geri dönmek zorunda kaldılar. I. Alaeddin Keykubad, 1227 yılında iki devlet arasındaki dostluğu pekiştirmek için akrabalık bağı kurmak istedi. Bu amaçla ilk olarak Hokkabaz oğlu Seyfeddin'in daha sonra da Şemseddin Altunaba'nın yer aldığı bir heyeti değerli hediyelerle Eyyubi Meliki Eşref'e gönderdi. Heyet, Melik Eşref'in huzuruna çıktığında hürmetle karşılanarak misafir edildi. Adet olduğu üzere elçiler, ilk olarak sultanın mesajını ilettiler ve sultanın bu isteği memnuniyetle karşılanıp nikâh akdi gerçekleştirildi.³⁸ Nikâhın kısılmasından sonra Melik Eşref, çeyiz hazırlıklarının tamamlanmasını öne sürerek sultanın elçilerinden bir süre beklemelerini istedi. Anadolu'ya dönen Selçuklu elçileri ve Eyyûbî melikleri, Malatya'da bizzat I. Alaeddin Keykubad tarafından karşılandı.³⁹

I. Alâeddin Keykubad, Emir Komnenos Mavrozomes ve Mübarüziddin Çavlı komutasındaki Selçuklu ordusunu Ermeniler üzerine sevk etmesiyle Ermenilerle yeni görüşmeler başladı. Mübarüziddin Çavlı komutasındaki Selçuklu birlikleri, Ermeni idaresi altındaki Çinçin Kalesi'ni muhasara altına

³⁶ İbn Bibî, nşr. s. 256-261/çev. I, s. 275-280; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 353-356; Üremiş, *Doğu Anadolu Politikası*, s. 207-208; Uyumaz, "Abbasi Hilafeti ile İlişkiler", s. 383; Özbek, *Eyyubi İlişkileri*, s. 137.

³⁷ Ebû'l-Fedail, elçi olarak gönderilen kişinin adını Kadı asker ed-Dımaşkî olarak vermektedir (Muhammed b. Ali b. Nazîf el-Hamevî Ebû'l-Fedail, *Târîhu'l-Mansûrî*, Nşr. Ebu İyid el-Dudu, Cezayir 1981, s. 121).

³⁸ İbn Bibî, nşr. s. 293-294/çev. I, s. 309-310; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 371; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, s. 71.

³⁹ İbn Bibî, nşr. s. 295/çev. I, s. 311-315; Abû'l-Farac, II, s. 505.

alarak Ermeni ve Frank askerlerini mağlup etti. Bu mağlubiyetin ardından kalede bulunanlarla Emir Mübarüziddin arasında görüşmeler yapıldı. Kalede bulunan bir keşişin elçilik göreviyle Emir Mübarüziddin'in önünde eğilerek yer öpmesiyle diplomatik görüşmeler başladı ve sulh sağlandı. Yapılan görüşmenin ardından kalenin boşaltılması ile Çinçin kalesi Selçuklu kontrolü altına alındı.⁴⁰

1225 yılındaki Suğdak seferinde Kıpçakların mağlup olmasının ardından aynı akıbete uğramak istemeyen Rus knezi, bir elçi görevlendirdi. Elçiyi “*Macar atları, kürkler, ketenler, mücevherler ve 20 bin altından*” oluşan değerli hediyeler ve tabiiyetini bildirdiği mektupla birlikte Emirü'l Ümera Hüsameddin Çoban'a gönderdi. Hüsameddin Çoban'ın huzuruna giden elçi, ilk olarak mihmandarlar tarafından karşılandı ve ilk gün misafir çadırında izzet-ikramla ağırlandı. Burada elçinin misafir edilmesindeki amaç bekletilmek istenmesiydi. Rus elçisi ertesi gün Emirü'l-Ümera tarafından huzura çağırıldığı zaman, askerler karargâha kadar zırhları ve silahları ile atlarının üzerinde gruplar halinde sıralandılar. Askerler arasında ilerleyen elçi, Hüsameddin Çoban'ın karargâh kapısında bir müddet bekletildikten sonra huzura kabul edildi. Elçi, önce yeri öpüp, mektubu ve sözlü mesajı ilettili, ardından hediyelerini Emir Hüsameddin'e sundu. Bu görüşme sonrasında elçi, cevabın verilmesi gerekçe gösterilerek 3 gün bekletildi ve 4. gün Hüsameddin Çoban'ın emriyle ordu komutanları arasında görüşme yapıldı.⁴¹ Bunlardan hareketle Rus elçisine itibar edilmediği ve psikolojik baskı için bekletildiği düşünülmektedir.

Selçuklu tabiiyetinden çıkan ancak daha sonra pişman olan Hısn-ı Keyfa beyi Mesud, kendisini emniyet altına almak için affını istediği bir mektup yazıp elçisi aracılığı ile I. Alâeddin Keykubad'a gönderdi. Ayrıca değerli hediyeler gönderip sultanı hoşnut etmeye çalıştı. Elçinin, sultanın huzuruna kabul edilmesiyle başlayan görüşme sırasında, elçi ilk olarak Melik Mesud tarafından gönderilen hediyeleri sundu ve ardından da sözlü mesajını ilettili. Bu ilk görüşmenin ardından birkaç gün bekletilen elçi, sultan tarafından toplantı düzenlenip tekrar huzura kabul edildi.⁴² Selçuklu Devleti'ne tabi olan

⁴⁰ İbn Bîbî, nşr. s. 334-340/çev. I, s. 346-351; Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 36; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 180; Üremiş, *Doğu Anadolu Politikası*, s. 210-211.

⁴¹ İbn Bîbî, nşr. s. 320-322/çev. I, s. 333-335; Uyumaz, *I. Alâeddin Keykubad*, s. 36.

⁴² İbn Bîbî, nşr. s. 290-292/çev. I, s. 306-308; Ebû'l-Fedail, s. 131; Üremiş, *Doğu Anadolu Politikası*, s. 223-225.

Mengücek Beyliği ile de görüşme yapıldı. Mengücek beyi II. Alâeddin Davudşah, idarî anlamda zayıflık göstererek halkı ile devlet adamlarına kötü muamelede bulundu ve tabiiyet şartlarına aykırı hareket ederek Harezmsahlarla yakınlaştı.⁴³ Davutşah'ın, emirleri ile anlaşmazlık yaşaması ve emirlerin sultana sığınmasından sonra karşılıklı olarak görüşmeler başladı. Sultanın elçileri Mengücek Beyi Davutşah'a giderek uyarıda bulundu. Bu uyarının ardından I. Alâeddin Keykubad ile karşı karşıya gelmek istemeyen Mengücek beyi, durumun vahameti karşısında doğrudan sultanın huzuruna çıkarak tâbiyetini bildirmek ve anlaşmazlığı çözüme kavuşturmak istedi. II. Davudşah, Kayseri'ye yaklaştığı zaman sultana haber verildi ve sultanın emriyle mihmandarlar tarafından karşılandı. Konya'ya yaklaştığı zaman ise şehrin yakınlarında devlet adamları ve I. Alâeddin Keykubad tarafından karşılandı. Dört gün ikramlarda bulunularak, eğlencelerle misafir edilen II. Alâeddin Davudşah, Kayseri'ye gittiğinin beşinci günü sultanın huzuruna kabul edildi. Mengücek beyi el öpme âdetini yerine getirdi ve yüzünü yere koydu.⁴⁴ Görüşmenin gerçekleştiği süre ile ilgili olarak İbn Bîbî, Davudşah'ın 10 gün misafir edildiğini ve on birinci günde tercüman Sadeddin Köpek tarafından hazırlanan bir anlaşmanın imzalandığı bilgisini nakletmektedir.⁴⁵

Celâleddin Harezmsah, Gürcülerle mücadele edip, Kars'a kadar ilerledi ve ittifak yapıp Anadolu'nun doğusunda hâkimiyetini güçlendirmek amacıyla I. Alâeddin Keykubad ile dostluk kurmak istedi.⁴⁶ 1225 yılındaki Azerbaycan hâkimiyetinin ardından Moğol ve Gürcülere karşı ittifak arayışı içerisine giren Celâleddin Harezmsah, I. Alâeddin Keykubad'a göndermek amacıyla Meraga'da Şihabeddin Kösevi'ye bir mektup yazdırdı.⁴⁷ Celâleddin Harezmsah, sultana övgülerde bulunduğu ve başarılarından bahsettiği mektubunu Kadı Mucireddin Tahir b. Ömer bin Sa'd el-Harezmî ile I. Alâeddin Keykubad'a gönderdi.⁴⁸ Celâleddin Harezmsah tarafından

⁴³ Münecimbaşı, II, s. 69.

⁴⁴ İbn Bîbî, nşr. s. 347-349/çev. I, s. 357-359; Uyumaz, *I. Alâeddin Keykubad*, s. 41-42.

⁴⁵ İbn Bîbî, nşr. s. 351-352/çev. I, s. 360-361.

⁴⁶ İbn Bîbî, nşr. s. 367/çev. I, s. 374-375; Şihabeddin Muhammed bin Ahmed bin Ali bin Muhammed el-Münşî el-Nesevî, *Siretü Celâleddin Mengüberti*, Nşr. Müctabâ Minovi, Tahran 1965, s. 140; Necip Asım, *Celâlütin Harezmsah*, Devlet Matbaası, İstanbul 1934, s. 69.

⁴⁷ İbn Bîbî, nşr. s. 368-370/çev. I, s. 375-377; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 58.

⁴⁸ İbn Bîbî, nşr. s. 366-368/çev. I, s. 374; Nesevî, s. 140; Asım, *Celâlütin Harezmsah*, s. 69; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar-Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 82; İbrahim Tellioglu, *XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Serander Yayıncılık, Trabzon 2009, s. 120.

gönderilen elçi Kadı Mucireddîn Tahir, Kayseri'de bulunan I. Alâeddin Keykubad tarafından memnuniyetle karşılandı. Harezmi elçisi, protokol uygulamalarından el öpme âdetini gerçekleştirilmeden sultan ile selamlaşmış kucaklaştı. Celâleddin Harezmişah'ın mektubunu ileterek Moğollara karşı kazandıkları başarılarından bahsetti. Sultan, görüşmeden sonra huzurundan ayrılan elçiye birtakım hediyeler sundu ve kaldığı süre boyunca günlük 2 bin dinar verilmesini emretti.⁴⁹ I. Alâeddin Keykubad, Harezmi elçisiyle yapılan görüşme sonunda, Esedâbâdlı Mecdeddin Tuğraî'ye cevap niteliğinde bir mektup yazdırdı. Emir-i Sipehsalar Selahaddin'i/İmadeddin'i elçi tayin ederek Harezmişah elçisiyle birlikte 1226 yılında Celâleddin Harezmişah'a gönderdi. Emir-i Sipehsalar Selahaddin, Harezmi veziri Şerefü'l-Mülk ile görüşmesi sırasında sultanın mektubunu verip, sözlerini nakletti ve sultanın neler yaptığını anlattı. İkramlarda bulunularak misafir edilen Selçuklu elçisi, cevap verilmesi için bir süre bekletildi.⁵⁰ Bununla beraber Harezmi veziri Şerefü'l-Mülk, Selçuklu elçisine sert bir üslupla konuşmasına rağmen iki devlet arasında kurulabilecek olan ittifakı bozmak istemeyerek sultanın elçisine bin dinar ile hediyeler vererek görüşmeyi sonlandırdı.⁵¹ Her iki devlet adamının da yeni bir mücadeleye girmek istemedikleri için karşılıklı olarak elçilerine iyi muamelede bulunmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Alâeddin Keykubad'ın iyi niyetli girişimi karşısında Celâleddin Harezmişah, 10 Kasım 1228 tarihinde Taştdâr Cemâleddin Ferruh, Cemaeddin Saveci, Necmeddin Ebu Bekir Camî gibi önemli Harezmi emirlerin yer aldığı yeni bir heyet oluşturdu ve I. Alâeddin Keykubad'ın elçisi Emir Selahaddin ile Selçuklu sultanına gönderdi.⁵² Celâleddin Harezmişah'ın gönderdiği ikinci heyet, sultan tarafından hemen huzura kabul edilmedi. Sultanın Alâiye Kalesi'nde bulunması ve elçilerin yorgun düştükleri gerekçe gösterilerek, elçiler eğlenceler düzenlenip beş gün misafir edildi. Elçiler altıncı gün Kameleddin Kamyar ve Zahirreddin Tercüman ile görüştüktan sonra ancak

⁴⁹ İbn Bibî, nşr. s. 370/çev. I, s. 377; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 385; Turan, *Vesikalar*, s. 88.

⁵⁰ İbn Bibî, nşr. s. 371-373/çev. I, s. 377-379; Nesevî, s. 178; Asım, *Celâlüttin Harezmişah*, s. 96-97; Turan, *Vesikalar*, s. 83-84, 88-90; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 385.

⁵¹ Nesevî, s. 235-236; Asım, *Celâlüttin Harezmişah*, s. 97; Turan, *Vesikalar*, s. 90.

⁵² İbn Bibî, nşr. s. 377/çev. I, s. 379-380; Nesevî, s. 234-236. Nesevî, gönderilen elçiler için Emir-i Şikâr Seyfeddin Tarab ve Harezmi Fakih Rükneddin ismini vermekle birlikte mektubun içeriği hakkında bilgi vermez.

sekizinci günde Sultan Alâeddin Keykubad ile görüşebildiler.⁵³ Elçiler, Alâiye kalesinde tercümanlar olmadan Celâleddin Harezşah'ın mektubunu sultana iletiler.⁵⁴ Bu görüşmeler neticesinde I. Alâeddin Keykubad, Harezm elçileri ile beraber Çaşnigir Şemseddin Altunaba'yı elçi tayin ederek bir mektup ve değerli hediyelerle birlikte Celâleddin Harezşah'a gönderdi. Nesevî tarafından verilen bilgiye göre bu heyet, Erzincan'a ulaştığı zaman Melik Eşref'e tâbi olan Erzurum hâkimi Rükneddin Cihanşah tarafından hâkimiyeti tehlikeye düştüğü gerekçesi ile bir süre alıkonuldu. Bu görüşmeler esnasında Ahlat'ı muhasara altına almış olan Celâleddin Harezşah tarafından Selçuklu elçilerine kötü bir tutum sergilendi. Protokol uygulamalarında Şemseddin Altunaba'nın, dizleri üzerine çökmesi ve hediyeleri birer birer sunması istendi. I. Alâeddin Keykubad'ın Celâleddin Harezşah'ın dengi sayılmadığının gösterilmesi amacıyla görüşmeleri bu şekilde başlatmak istemişlerdi.⁵⁵ Bu görüşmeler sırasında vezir Şerefü'l-Mülk, Selçuklu elçilerine karşı sert bir üslup kullanarak kendilerine sunulan hediyelerin değerinin 2.000 dinar tutmayacağını ifade etti.⁵⁶ Celâleddin Harezşah'ın veziri Şerefü'l-Mülk'ün tutumu ve kendilerini alı koyan Rükneddin Cihanşah'ı teslim etmeyip koruyucu tavır içene girmeleri görüşmelerin neticesiz kalmasına neden oldu. İbn Bîbî bu görüşmeyi farklı bir şekilde aktarmaktadır. Selçuklu elçilerinin maruz kaldığı kötü muameleye yer vermeyen İbn Bîbî, Şemseddin Altunaba'nın yolculuk sırasında rahatsızlandığını ve huzura çıktığı zaman yeri öpmeyerek Celâleddin Harezşah'ı oturduğu yerden selamlayıp el öptüğünü ve ertesi gün Şemseddin Altunaba'nın kendisinin eğlence tertip ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca Altunaba'nın Celâleddin'in emri ile önemli devlet adamları tarafından karşılandığını ve oldukça iyi ağırlandığını ifade etmektedir.⁵⁷ Şemseddin Altunaba'ya herhangi bir cevap verilmemesi ve elçilik heyetinin ziyaretinin uzaması üzerine Sultan I. Alâeddin Keykubad, Kadı Kemaleddin Kâmyâr'ın yer aldığı yeni bir heyet gönderdi. Kemaleddin Kamyar da sert bir muameleye maruz kaldı. Nesevî tarafından nakledilen bilgiye göre Harezmli

⁵³ İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi, Farsça Muhtasar Selçuknâme*, Çev. M. Nuri Gençosman, Nşr. F. N. Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara 1941, s. 146-147; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 81.

⁵⁴ İbn Bîbî, nşr. s. 379/çev. I, s. 384; Kemâleddin Ebu'l-Kasım Ömer bin Ahmed bin Hibetillâh İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l-Haleb Min Târih-i Haleb*, III, Thk. Sâmi ed-Dehhân, Damas 1968, s. 954; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 388-389.

⁵⁵ İbn Bîbî, nşr. s. 381/çev. I, s. 385; Nesevî, s. 234-235; Asım, *Celâlütin Harezşah*, s. 125.

⁵⁶ Nesevî, s. 235-236; Asım, *Celâlütin Harezşah*, s. 126.

⁵⁷ İbn Bîbî, nşr. s. 282-283/çev. I, s. 385-386.

Beyler Emir-i Şikâr Seyfeddîn Tarab, Harezmlî Fakih Rükneddîn ve Taştâr Celâleddîn Ferruh, Selçuklu elçileri Şemseddin Altunaba ve Kemaleddin Kamyar ile birlikte Anadolu'ya gönderildiler. Selçuklu elçilerinin önden giderek sulh girişiminin sonuçsuz kaldığını bildirmelerinin ardından Harezmlî elçileri Sultanın huzuruna kabul edildi.⁵⁸ Ancak sultanın bu elçilere uyguladığı protokol kuralları Harezmlîler için ağır oldu. Zira elçilere hiçbir karşılama töreni yapılmadı, sultan elçileri oturduğu yerden karşıladı ve aynı şekilde oturduğu yerden elini öptürerek görüşmeyi sonlandırdı.⁵⁹ Sultan I. Alâeddin Keykubad, bu tavrı ile Harezmlî elçilerine, kendilerine ehemmiyet vermediğini göstermek istemiştir.

I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatının ilk yıllarında başlayan Selçuklu-Eyyübî ilişkileri, siyasî şartlar gereği menfaatler çerçevesinde devam ettirildi. Ebû'l-Fedail tarafından verilen bilgiye göre 1227 yılı içerisinde Erzincan Kadısı Kemâleddin Kamyar bin İshak, Eyyübî Meliki Mücahid ile görüşmek üzere huzuruna gitti. Burada Eyyübî hanedanından Melik Mücahid, Melik Mansur ve diğer hanedan üyeleri tarafından memnuniyet içerisinde ikramlarda bulunularak karşılandı.⁶⁰ Eyyübî Meliki Mücahid ile temas bundan sonra da devam etti. Melik Muazzam ve Melik Mücahid arasındaki anlaşmazlığa Selçuklu sultanı da dahil oldu ve mihmandarı Necmeddin'i, Melik Mücahid'e göndererek arabuluculuk etti. Bu elçi de aynı şekilde saygı gösterilerek ağırlandı.⁶¹ Harezmlîlerle olan mücadele esnasında Yassıçimen Savaşı öncesinde Alâeddin Keykubad, topraklarını kaybetme korkusu ile Kemaleddin Kamyar'ı elçi tayin edip Rakka'da bulunan Eyyubi meliklerine gönderdi. Eyyübî melikleri Kamil ve Eşref'ten yardım isteyerek ortak düşmanları konumunda olan Harezmlîlere karşı ittifak teklif etti.⁶² Melik Kamil, Melik Eşref, hafızlar ve halifelik elçisi Muhyiddin İbnü'l-Cevzi'nin önünde sultanın

⁵⁸ Nesevî, s. 234-235; Asım, *Celâlüttin Harezmlî*, s. 126.

⁵⁹ Uyumaz, *I. Alâeddin Keykubad*, s. 52-53.

⁶⁰ Ebû'l-Fedail, s. 141.

⁶¹ Ebû'l-Fedail, s. 145.

⁶² İbnü'l-Adim, III, s. 955; Ebû'l-Fedail, s. 134; Cemaleddin Muhammed b. Sâlim İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürub fî Ahbâri Benî Eyyüb*, Thk. Hasaneyn Muhammed Rebî-Sâid Abdulfettah Âşur, IV, Kahire 1972, s. 298; Hans L. Gottschalk, "Ebû'l-Fedail el-Hamevî'nin Yassıçimen Savaşı (7-10 Ağustos 1230/25-28 Ramazan 627) Hakkındaki Raporu", Çev. Kadir Kon, Ed. Önder Kaya, *Eyyübîler Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat*, Küre Yayınları, İstanbul 2012, s. 290.

mektubu okundu. Kemaleddin Kamyar, ikna olmayan Eyyubî meliklerini ikna etmek için söz aldı ve konuşmasıyla amacına ulaştı.⁶³

Curmagun Noyan'ın Celaledin Mengüberti'yi bertaraf etmek için Anadolu'ya ilerlemesi neticesinde Moğol Hanı Ögeday ile bir görüşme yapıldı. I. Alâeddin Keykubad, Curmagun Noyan'ın Sivas'a kadar ilerlemesi üzerine Moğol hanına elçi gönderdi. Moğol hanı, elçiyi huzuruna kabul etti ve görüşme esnasında büyük bir kibirle konuşarak huzuruna sultanın çıkmasını istedi.⁶⁴ I. Alâeddin Keykubad, 1236 yılında kış mevsimini geçirmek amacıyla Alâiye'ye gittiği zaman Moğol Hanı Ögeday, Emir Şemseddin Ömer Kazvîni adında bir tüccarla Todun ve Urumtay adlı iki Moğol muhafızından oluşan Moğol heyetini, 1.000 altın ve iki gümüş payza ile Anadolu'ya gönderdi. Kayseri'ye ulaşan elçiler, I. Alâeddin Keykubad'ın emri üzerine Çaşnigir Mübarüzidden Çavlı tarafından karşılanarak hürmet gösterilip bir süre ağırlandılar. Bahara kadar Kayseri'de misafir edilen elçiler, her gün gezintiden sonra ve divan toplantılarından önce ziyaret edildi. Baharın gelmesi ile birlikte sultan Kayseri'ye gelerek Moğol elçilerini huzuruna çağırdı. Alâeddin Keykubad, saygı ifadesi olarak hanın yarlığını öptü ve ayakta okudu. Daha sonra Şemseddin Ömer Kazvîni ile özel olarak görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmede “Allah'a şükürler olsun ki, o seçkin kulu olan senin gibi bir Müslümanı bize elçi gönderdi...” diyerek söze başlayan I. Alâeddin Keykubad, “Moğol hanının illiğini kabul edersem bizim ülkemize göz diker mi” diyerek hanın gerçek niyetini öğrenmek istedi. Bunun üzerine elçi Şemseddin Ömer Kazvîni, hanın çok sayıda ülkesi ve altınları olduğunu söyleyerek korkmamasını ifade etti ve “...yalnız buna rağmen uzaktan da olsa ona bir hediye götürmek, ona karşı içi dışı bir tutmak gerekir”⁶⁵ diyerek uyarıda bulundu. Ayrıca il olmayı kabul etmelerinin kendileri için iyi olacağını vurguladı.

---

⁶³ Gottschalk, s. 294.

⁶⁴ İbn Bibî, nşr. s. 419-420, 425/çev. I, s. 420-421, 425-426; *Het'um The Historian's, History of the Tartars [The Flower of Histories of the East]*, Campiled by Het'um the Armenian of the Praemonstratensian Order Translated by (Robert Bedrosian), Long Branc, New Jersey 2004, s. 27; Abû'l-Farac İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, Çev. Şerafeddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 18.

⁶⁵ İbn Bibî, nşr. s. 452-456/çev. I, s. 448-451; Müneccimbaşı, II, s. 77; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 405.

3. Yıkılış Döneminde Protokol Uygulamaları

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecinde II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkması ile saltanatını tebrik ve Alaeddin Keykubad'ın taziyesi için çok sayıda elçi geldi. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, tahtını tebrik için gelen elçileri ağırladı ve hilatlar giydirdi.⁶⁶ II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı esnasında çoğunluğu Moğollarla olmak üzere, Eyyübî melikleri ile de temas halinde olundu. Halep emiri Melik Nasır ile II. Gıyaseddin Keyhüsrev arasında elçilik görüşmeleri gerçekleştirildi. Melik Nasır, Şerefeddin ibn Emir Candar'ı hediyelerle birlikte Selçuklu sultanına gönderdi. Bu elçi, sultan tarafından hürmetle karşılanıp ikramlarla misafir edildi. Melik Nasır'ın bu iyi niyetli girişimi karşısında II. Gıyaseddin Keyhüsrev de Ahlat kadısı Evhadüddin Düveyni'yi Melik Nasır'a göndererek ihtiyacı durumunda yardımda bulunacağına dair teminat verdi.⁶⁷

Baycu Noyan'ın, 691 yılında (Ocak 1241-Ocak 1242) Erzurum'a saldırılarda bulunmasından sonra Moğollar ile görüşme yapıldı. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Erzurum saldırısının ardından Mugan Ovası'na çekilmiş olan Moğol Noyanlarına bir heyet gönderdi. Moğol Noyanlarının huzuruna kabul edilen Selçuklu elçileri, sultanın mesajlarına ilave olarak kendileri de bazı sözler söylediler. Selçuklu elçilerinin mağrur ve tehditkâr sözlerine karşı Baycu Noyan, tepkisiz kalıp, mağrur oldukları yönünde bir konuşma yapmakla yetindi. Akabinde Selçuklu topraklarına ilerlemek amacıyla yavaş yavaş ordusunu topladı.⁶⁸ Moğollarla bir diğer temasta 1243 Köseadağ Savaşı sonunda oldu. Moğolların Sivas ve Kayseri'ye kadar saldırılarda bulunup geri çekilmelerinden sonra Amasya Kadısı Fahreddin ve Sahip Mühezzibeddin, Baycu Noyan ile sulh yapmak için girişimde bulundular. Baycu Noyan'a değerli hediyelerle haberciler gönderdiler. Baycu Noyan, cesaretlerinden dolayı Selçuklu devlet adamları ile görüşmeyi kabul etti. Sahip Mühezzibeddin ve Kadı Fahreddin, Erzurum hududunda Baycu Noyan'ın huzuruna saygı göstererek çıktı ve hediyelerini takdim etti. Baycu Noyan

⁶⁶ Ahmed bin Ali bin el-Makrîzî, *Kitabu's-Sulûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk*, I/II, Kahire 1956, s. 308; İbn Bîbî, nşr. s. 460/çev. I, s. 455.

⁶⁷ İbnü'l-Adim, III, s. 979; Cemaleddin Muhammed b. Sâlim İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürub fi Ahbâri Benî Eyyüb*, Thk. Hasaneyn Muhammed Rebî-Sâid Abdulfettah Âşur, V, Kahire 1977, s. 130; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyübîler-Memluklar (1193-1260)*, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 142.

⁶⁸ Müverrih Kiragos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, Tercüme. Gürsoy Solmaz, Elip Kitap, Ankara 2009, s. 49-50.

gösterdikleri saygıdan dolayı devlet adamlarına iltifat edip, ikramlarda bulundu. Baycu Noyan ile yapılan bu görüşme, Mugan'da Curmagun Noyan ile devam etti. İbn Bibi, zeki ve tecrübeli devlet adamlarının, huzura çıktıkları andan itibaren saygı gösterip, yalvarıp yakardığını, buna mukabil Selçuklu devlet adamlarına saygı gösterildiğini ifade etmektedir.⁶⁹

Yıkılış sürecinde Moğollara karşı ittifak arayışı içerisinde İznik Rum İmparatoru III. İoannes Vatatzes ile II. Gıyaseddin Keyhüsrev arasında görüşme yapıldı. İmparator, Moğollar ile arasında tampon devlet konumunda olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin sultanını memnun etmek için gönderilen elçileri karşılayıp ikramlarda bulunarak ağırladı.⁷⁰ Yine Baycu Noyan'ın sert tutumu karşısında Altın-Orda Hanı Batu Han'un desteğini almak için girişimde bulunuldu. Saltanat naibi Şemseddin İsfahanî, Amasya kadısı Fahreddin ve Tercüman Meceddin Muhammed'in yer aldığı elçilik heyeti, Altın-Orda Hanlığı'nın başkenti Saray şehrine gönderildi. Mücevherler, kumaşlar, atlar ve birçok değerli hediye ile yola çıkan elçilik heyeti, hanın huzuruna çıkararak hediyeleri takdim ettiler ve Batu Han'ın tabiiyetine girmek istediklerini bildirdiler. Batu Han, hürmet göstererek ağırladığı elçilerin, oradan ayrılacakları zaman Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e ok-yay-kılıç gibi hediyeler ve yarlığ göndererek aralarındaki tabilik, metbuluk ilişkisini onayladı. Ayrıca Sanksun Kurcu adlı Moğol muhafızını, Selçuklu elçilik heyetiyle birlikte Anadolu'ya gönderdi. 1245 yılı başlarında yapılan bu görüşmede Anadolu'ya ulaşan Batu Han'ın elçisi hürmetle ağırlandı ve eğlence meclisleri (bezm) düzenlendi.⁷¹

Moğolların Türkiye Selçuklu Devleti yönetimine hakim olması ve Moğol Hanı Mengü'nün Selçuklu saltanatını II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasında taksim etmesinin ardından İlhanlı Hanı Hülagu ile görüşmeler yapıldı. Selçuklu sultanlarının ve devlet adamlarının acizliği bu dönemde daha da artarak Moğol Hanlığı'na bağlı bir memur halini aldılar. 1258 yılında Bağdat'ı ele geçiren Hülagu Han, komşu devlet adamlarına ve Selçuklu sultanlarına elçiler göndererek tabiiyetlerini bildirmek

⁶⁹ İbn Bibî, nşr. s. 532-533/çev. II, s. 76-77.

⁷⁰ Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 74-75; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 467; Ayönü, *Selçuklular*, s. 253.

⁷¹ İbn Bibî, nşr. s. 540-542/çev. II, s. 82-85; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 469-470; İlhan Erdem, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995, s. 99-100.

üzere huzuruna çıkmalarını istedi.⁷² Câmîu't-Tevârih'te yer alan bilgiye göre 10 Ağustos 1258 tarihinde Hülâgu Han'ın huzuruna çıkan II. İzzeddin Keykâvus, teşrifat kuralları gereği yer öpüp itaatini bildirdi ve kendisini kurtarma çabasıyla Bağdat'ın fethinden dolayı hanı tebrik ederek affını istedi. Ayrıca Hülâgu Han'ın rızasını almak için özel bir ayakkabı yaptırıp o ayakkabıya kendi resmini nakşettirerek Hülâgu Han'a sundu ve “*Pâdişahın, attığı her mübarek adımıyla bu bedeninin başını yüceltmesi, bu kulun isteğidir*” dedi. II. İzzeddin Keykâvus, böyle bir girişimde bulunarak Hülâgu Han'a kendisini affettirmeyi başardı.⁷³

İlerleyen süreçte II. İzzeddin Keykavus, tabilikten çıkararak kendisine gelen Moğol elçilerine karşı sert bir tutum içerisinde oldu.⁷⁴ Onun bu tutumu, Memlük Devleti ile münasebetin başlamasına zemin hazırlayacaktır. II. İzzeddin Keykavus, Moğolların desteğini alan kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile mücadelesi neticesinde Antalya'ya çekildi. Antalya'da bulunduğu süre içinde Memlük sultanı ve Türkiye Selçuklu sultanı arasında karşılıklı elçiler gönderildi. Memlük Sultanı Baybars, II. İzzeddin'in kardeşi IV. Kılıç Arslan ile arasında ihtilaf çıktığı ve Antalya'ya çekildiği haberini alınca İmadeddin Abdurrahim el Haşimi'yi ve Emir Şerefeddin el Caki'yi elçi tayin ederek sultana gönderdi. Antalya'da II. İzzeddin Keykavus ile görüşen elçiler Baybars'ın mektubunu sundular. Baybars, mektubunda II. İzzeddin Keykavus'u Mısır'a davet ederek topraklarını geri alabilmesi için Moğollara karşı birlik teklif etmekteydi. Sultan Baybars'ın teklifi karşısında, II. İzzeddin Keykavus temkinli davranarak; “*Eğer durumunda bir düzelme olmazsa ve Tatarlar onu sıkıştırırsa sultanın haremine sığınmaktan başka çaresi olmayacağını bildirdi*”.⁷⁵ Bir süre sonra Moğollar karşısında tutunamayacağını anlayan II. İzzeddin Keykavus, Memlük elçileri ile birlikte Nasıreddin Nasrullah bin Güç/Kuh Arslan ve Hacib Sadreddin el-Ahlatî adlı elçilerini,

⁷² İbn Bîbî, nşr. s. 632/çev. II, s. 155-156; Erdem, *İlhanlı İlişkileri*, s. 165; Faruk Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, 1969, Ankara 1970, s. 32-33; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, s. 271.

⁷³ Reşîdüddin Fazlullah, *Câmîu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, Çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013, s. 51.

⁷⁴ Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr-Moğollar Zamanında Türkiye Selçuklular Tarihi-*, Nşr. Osman Turan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 61-66; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 45-46, 49.

⁷⁵ Yûnûnî, Ebu'l-Feth Kutbüddin Musa b. Muhammed el-Yununi el-Balebeki el-Hanbeli, *Zeylu Mir'âtü'z-Zamân*, II, Haydarabad, 1955, s. 160; Makrizi, I/II, s. 469.

Baybars'a gönderdi (Haziran-Temmuz 1262). Selçuklu sultanı, Anadolu topraklarının yarısı üzerindeki tasarruf hakkını Sultan Baybars'a devretmiş olduğuna dair bir mektup ile toprakları dilediği gibi kullanabilmesi için tuğrasının bulunduğu belgeler de gönderdi. Bu ziyaret sırasında Selçuklu elçileri, Memlûk sultanı tarafından ihtimam gösterilerek ağırlandı.⁷⁶ Selçuklu sultanının elçileri karşılmasına ve ağırlanmasına dair bilgi bulunmamasına rağmen temkinli davrandığı, ilişkileri bozmamak adına elçilere de hürmet gösterdiği anlaşılmaktadır.

Memlûkler ile bir diğer görüşme de Abaka Han'ın isteği ile yapıldı. Baybars'ın Şam'da bulunduğu sırada, Mayıs 1272'de Pervane Muinüddin ile Samagar Noyan tarafından Meceddin Devlethân İbn Cakar ve Seyfeddin/Sadüddin Said Tercüman isimli elçiler, Memlûk sultanı Baybars'a gönderildi. Elçilerin, Baybars tarafından kalede karşılanmasıyla başlayan⁷⁷ görüşme sırasında Samagar Noyan'ın elçileri, noyanın selamını ilettikten sonra Baybars'a uyarılarda bulunup tehditkâr ifadelerle aralarında sulh yapılmasını istediler.⁷⁸ Bu tehditlere rağmen Baybars, diplomatik kural gereği elçilere dokunmayarak ikramlarda bulundu ve görüşmeyi tamamladı. İstekleri doğrultusunda Emir Fahrüddin Ayaz el-Makarrî ile Emir Mübarüziddin Tûrî adlı elçilerini hediyelerle birlikte Abaka Han'a gönderdi.⁷⁹ Baybars'ın elçileri ilk olarak Konya'da Samagar Noyan'a, Baybars'ın teşekkür mesajını ilettiler. Daha sonra Pervane Muinüddin ile birlikte (671/1272-1273) Abaka Han'ın yanına gittiler. Elçiler, Abaka Han'ın huzuruna çıkarıldıkları vakit, onlara ne için geldikleri soruldu. Bunun üzerine Memlûk elçileri, "... *Eğer sana itaatkar olmamızı istiyorsan elinde olan Müslüman topraklarını geri ver*" diyerek

---

⁷⁶ Makrîzî, I/II, s. 469-471; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 514-515; Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970, s. 87-88.

⁷⁷ İbn Şeddad, *Baybars Tarih-Al-Melik-Al-Zahir (Baybars) Hakkındaki Tarih İkinci Cildi*, Çev. Şereffüddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010, s. 5-6; Makrîzî, I/II, s. 605; Yununî, II, s. 407, 471-472. Makrîzî, Memlûk sultanı Baybars tarafından Moğol-Selçuklu elçilerini karşılamak için herhangi bir tören yapılmadığı, ayrıca âdet olduğu üzere elçilerin saygılarını göstermek için Halep ve Hama hâkimlerinin komutanlarının önünde diz çökmelerinin istendiği bilgisini vermektedir (gös. yer).

⁷⁸ Yununî, II, s. 407, 471-472; Makrîzî, I/II, s. 605-606; İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 6; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 38-39.

⁷⁹ İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 71; Yununî, II, s. 472; Kaymaz, *Pervâne Mu'inü'd-din*, s. 131; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, s. 279; Süleyman Özbek, "Türkiye Selçukluları-Memlûk Münasebetleri (1250-1277)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 2, Mayıs 1999, s. 48.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Protokol Uygulamaları

Samagar Noyan'ın talebi üzerine Sultan Baybars tarafından gönderildiklerini bildirdiler. Ayrıca Müslüman şehirlerine yaptıkları saldırılarına son vermelerini istediler. Görüşmenin ardından anlaşma sağlanamadı ve Abaka Han, Memlük elçilerini huzurundan çıkardı.⁸⁰

Türkiye Selçuklu Devleti, III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı ile birlikte tamamen Moğol tahakkümü altına girdi. Moğol devlet adamlarının etkili bir şekilde kendini gösterdiği bu dönem ve sonrasında bağımsız bir Türkiye Selçuklu Devleti olmadığı için diplomatik olarak herhangi bir görüşme de yapılamadı.

Sonuç

Türkiye Selçuklu Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar komşu devletlerle çok sayıda diplomatik görüşmeler yaptı. Elçiler aracılığıyla yapılan bu görüşmelerde, elçinin karşılanması, huzura kabul edilmesi, ağırlanması ve uğurlanmasında uyulması gereken bir takım protokol kuralları vardı. Elçilere yönelik protokol uygulamalarında, elçileri etkilemeye, onlar üzerinde iyi izlenimler bırakmaya ve güç gösterisinde bulunarak psikolojik baskı altına almaya dikkat edilmekteydi. Elçi kabullerinde uygulanan protokol kuralları, görüşülen devletle münasebetlerin seyrine göre ve devletin menfaatine göre değişiklik gösterebilmekteydi. Protokol uygulamalarında ilk olarak görüşülen devletle ilişkinin mahiyeti doğrultusunda önemli devlet adamlarından heyetler oluşturulur ve görkemli karşılama törenleri düzenlenirdi. Ardından da elçi kabulü gerçekleştirilirdi. Teşrifat kurallarındaki diğer uygulamalar ise huzura çıkan elçiye el öptürülmesi, elçinin hediyesini takdim etmesinin akabinde sözlü ve yazılı mesajlar iletmesiydi. Ancak protokol kuralları her zaman uygulanmamıştır. Alaeddin Keykubad'ın halifenin elçisinin elini öpme girişimi protokol kurallarında istisnai bir durumdur. Ayrıca Celaeddin Harezmşah ile münasebet örneğinde görüldüğü üzere elçi huzura çıktığında teşrifat kurallarından el öpme âdetini yerine getirmek yerine sultana sarılmayı tercih etmişti. Esasında bunun gibi davranışların birçok amaç taşıdığı da görülmektedir. İki devletin denk görülmesi de bunlardan biridir. Selçuklu sultanının böyle bir davranışa o an için tepki göstermemesi de dönemin siyasi şartları içinde aranması gerekir.

---

⁸⁰ İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 7; Yununî, II, s. 472; Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-dîn*, s. 139; Özbek, "Memluk Münasebetleri", s. 47.

Diplomatik görüşmeler sırasında elçiler huzura hemen kabul edilip eğlenceler düzenlendiği gibi birkaç gün misafir de edilebilmekteydi. Bu misafir edilme ifadesinden, münasebetlerin seyrine göre elçinin gözaltında ya da kontrol altında tutulmak istendiği anlaşılmaktadır. Elçilerin ağırlanması ve uğurlanması aşamasında görüşmenin ve görüşülen devletin önemine göre elçilere değerli hediyeler sunulur, ihtiyaçlarını karşılamaları için para takdim edilirdi. Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki protokol uygulamalarının karşındaki muhataba ve içinde bulunulan şartlara göre değişiklik gösterdiği aşikardır. Değişmeyen tek kural ise görüşmenin içeriği ve dönemsel şartları ne olursa olsun elçilerin can güvenliğinin sağlanmasıydı.

KAYNAKÇA

Abû'l-Farac İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, Çev. Şerafeddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.

Ahmed bin Ali bin el-Makrîzî, *Kitabu's-Sulûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk*, I/II, Kahire 1956.

Ali Sevim, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleyman Şah*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.

Ali Üremiş, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayınları, Ankara 2005.

Anna Kommena, *Alexiad; Malazgirt'in Sonrası*, Çev. Bilge Umar, İnkılâb Kitabevi, İstanbul 1996.

Cemaleddin Muhammed b. Sâlim İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürub fî Ahbâri Benî Eyyûb*, Thk. Hasaneyn Muhammed Rebî-Sâid Abdulfettah Âşur, IV-V, Kahire 1972-1977.

Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, e Yayınları, İstanbul 1994.

Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti İle İlişkileri", *İÜEF Tarih Dergisi*, S. 37, İstanbul 2002.

Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.

Emine Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler (XI. Yüzyılın sonu-XIV yüzyılın başları)*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Protokol Uygulamaları

Ertan Erol-Ekrem Solak, “Diplomaside Dilin Kullanımı”, *KHO Bilim Dergisi*, C. 23, S. 1, 2013.

Faruk Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, 1969, Ankara 1970.

Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, C. I-II, Süryanice'den İngilizceye Çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

Hans L. Gottschalk, “Ebû'l-Fedail el-Hamevî'nin Yassıçimen Savaşı (7-10 Ağustos 1230/25-28 Ramazan 627) Hakkındaki Raporu”, Çev. Kadir Kon, Ed. Önder Kaya, *Eyyübiler Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat*, Küre Yayınları, İstanbul 2012.

Het'um The Historian's, History of the Tartars [The Flower of Histories of the East], Compiled by Het'um the Armenian of the Praemonstratensian Order Translated by (Robert Bedrosian), Long Branc, New Jersey 2004.

Ioannes Kinnamos'un Historiası (1118-1176), Çev. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001.

Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

İbn Bibî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi, Farsça Muhtasar Selçuknâme*, Çev. M. Nuri Gençosman, Nşr. F. N. Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara 1941.

İbn Şeddad, *Baybars Tarih-Al-Melik-Al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi-*, Çev. Şereffüddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010.

İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi El-Kâmil Fi't-Târih Tercümesi*, X-XI, Çev. Abdülkerim Özeydin, Bahar Yayınları, İstanbul 1987.

İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2000.

İbrahim Tellioğlu, *XI-XIII. Yüzyillarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Serander Yayıncılık, Trabzon 2009.

İlhan Erdem, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.

İsrafil Balcı, *Hz. Ömer Döneminde Diplomasi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2002.

Kemâleddîn Ebu'l-Kasım Ömer bin Ahmed bin Hibetillâh İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l-Haleb Min Târih-i Haleb*, III, Thk. Sâmi ed-Dehhân, Damas 1968.

Kerimüddîn Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretül-Ahbâr-Moğollar Zamanında Türkiye Selçuklular Tarihi-*, Nşr. Osman Turan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

Marie Felicite Brosset, *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 yılına Kadar)*, Çev. Hrand D. Andreasyan, Notlar ve Yay. Haz. Erdoğan Merçil, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.

Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2007.

Mikhael Attaleiates, *Tarih*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Muhammed b. Ali b. Nazîf el-Hamevî Ebû'l-Fedail, *Târihu'l-Mansûri*, Nşr. Ebu İyd el-Dudu, Cezayir 1981.

Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. II, Çev. Salih Tuğ, İmaj İç ve Dış Ticaret, Ankara 2003.

Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. I, Yay. Haz. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013.

Müneccimbaşı Ahmed bin Lütfullah, *Câmiu'd-düvel Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Yay. Ali Öngül, Akademik Kitabevi, İzmir 2001.

Müverrih Kiragos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, Tercüme. Gürsoy Solmaz, Elip Kitap, Ankara 2009.

Nâsîrû'd-din Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Câferî er-Rugadî el-Münşî İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, Nşr. A. Sadık Erzi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1956.

Nâsîrû'd-din Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Câferî er-Rugadî el-Münşî İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alâiyye (Selçuk-nâme)*, I, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Protokol Uygulamaları

Necip Asım, *Celâlüttin Harezemşah*, Devlet Matbaası, İstanbul 1934.

Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.

Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü (Anadolu'da ve Rumeli'nde 1070-1079 Döneminin Tarihi)*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-Nâme*, Haz. Mehmed Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

Nurdan Vardan, *İslâm Öncesi Türk Kültüründe Elçi ve Elçilik Müessesesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye-Siyasî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gâzi'ye (1071-1318)*-, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.

Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar-Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

Özgür Tokan, *İslamiyet Öncesi Türklerde Diplomasi ve Hunlar Dönemi Diplomatik İlişkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.

Ramazan Şeşen, *Eyyübîler (1169-1260)*, İSAM Yayınları, İstanbul 2012.

Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyübîler-Memluklar (1193-1260)*, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısım)*, Çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013.

Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

Sıbt İbnü'l-Cevzi, Şemsüddin Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu, *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, Seçme, Tercüme ve Değerlendirme. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.

Smbat Sparapet's, *Chronicle*, Translated from Classical Armenian by Robert Bedrosian Long Branch, New Jersey 2005.

Süleyman Özbek, “Türkiye Selçukluları-Memluk Münasebetleri (1250-1277)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 2, Mayıs 1999.

Süleyman Özbek, *Türkiye Selçukluları-Eyyübî İlişkileri (1175-1250)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.

Süryani Patrik Mihail, *Vekâyinâmesi*, II. Kısım, Trk. Trc. Hrand D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Basılmamış Nüshası.

Şihabeddin Muhammed bin Ahmed bin Ali bin Muhammed el-Münşî el-Nesevî, *Siretü Celâleddin Mengübertî*, Nşr. Müctabâ Minovi, Tahran 1965.

Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâil el-Makdisî Ebû Şâme, *Kitâbü'r-Ravzateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn*, II, Mısır/Kahire 1288.

Timuçin Kodaman-Ekrem Yaşar Akçay, “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, Aralık 2010.

Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor Zeyli (1136-1162), Türkçe’ye Çev. Hrant D. Andreasyan, Notlar. Edouard Dulaurer-Halil Yınanç, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

Yûnûnî, Ebu'l-Feth Kutbüddin Musa b. Muhammed el-Yununi el-Balebeki el-Hanbeli, *Zeylu Mir’âtü’z-Zamân*, II, Haydarabad, 1955.

Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2014.